

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Raslojenost jezičnog identiteta u Hrvatskoj u usporedbi s poljskim realijama : (narodni jezik, narječje i dijalekt)

Author: Paulina Pycia-Košćak

Citation style: Pycia-Košćak Paulina. (2018). Raslojenost jezičnog identiteta u Hrvatskoj u usporedbi s poljskim realijama : (narodni jezik, narječje i dijalekt). W: M. Cichońska, I. Genew-Puhalewa (red.), Tożsamość Słowian zachodnich i południowych w świetle XX-wiecznych dyskusji i polemik. T. 2, Język. (S. 125-143). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersytet ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Raslojenost jezičnog identiteta u Hrvatskoj u usporedbi s poljskim realijama (narodni jezik, narječje i dijalekt)

S obzirom na povijesni razvoj slavenskih jezika, različita novija i najnovija uvjetovanja (od kulturnih do geopolitičkih), interferencije i sl. u hrvatskom i poljskom jezičnom identitetu prisutne su raslojenosti koje se ne poklapaju. To stvara vrlo komplicirane i ujedno zanimljive situacije za korisnike jezika: izvorne i strane. U radu će biti govora uglavnom o trodimenzionalnoj podjeli hrvatskih u usporedbi s dvodimenzionalnom podjelom poljskih jezičnih kodova, o njihovim utjecajima na kolektivni identitet i o njihovoj društveno-političkoj uvjetovanosti. Jezik je temeljni faktor nacionalnog identiteta, pogotovo u slučaju značajne slojevitosti jezičnih kodova i društva koje se njime služi. Pojedinci se naime vrlo često služe većim brojem jezičnih kodova (npr. standardnim jezikom, dijalektom, sociolektom, žargonom...), što znači da istovremeno pripadaju većem broju jezičnih zajednica.

Prema općoj definiciji identitet (lat. *identitas*) je svijest o našim osobinama i različitosti, osjećaj pripadnosti nekoj zajednici, prihvaćanje i isticanje te pripadnosti¹. Svaki je čovjek uključen u odnose s drugim ljudima, osjećaj identiteta razvija se zajedno s procesom socijalizacije. Brze promjene u društvenom životu, migracije, rušenje starih i nastanak novih država, globalizacija, tehnološki napredak – samo su neki od primjera čimbenika koji snažno utječu na osjećaj identiteta svake jedinice. Dok se početkom XIX. stoljeća individualni identitet odnosio ponajprije

¹ Usp. ANIĆ, 2000: 304; Hrvatski jezični portal.

na određeni društveni sloj, zanimanje i nacionalnost, u suvremeno doba – dijelom zahvaljujući raznim društvenim pokretima – formiraju se dodatni faktori: spol, dob, etnička i religijska pripadnost, pa čak i ekološka svijest. Budući da se svaki identitet definira naspram nekog drugog, on nije samo kulturno pitanje nego i društveno, i političko, i znanstveno.

U društvenim znanostima postoje različite klasifikacije identiteta. Razlikuju se najmanje dvije vrste identiteta – osobni identitet (tj. pojedinačnog individuuma, konstrukcija jastva, samopercepcija) i društveni identitet (tj. društvene zajednice, pozicioniranje unutar društva, precepcija drugih), (BRADLEY, 1996: 24)². No i osobni se identiteti oblikuju na osnovi pripadnosti nekoj zajednici. Konstrukcija identiteta podrazumijeva također pet temeljnih individualnih ili kolektivnih odnosa: odnos prema sebi, prema drugima, prema svijetu, prema prirodi i prema Bogu (CIRIĆ, 2004: 227). Međutim dok se osobni identitet temelji na razlikama, društveni se identitet temelji na sličnosti.

Jedan od elemenata kohezije u zajednici i ono što je istovremeno čini prepoznatljivom jest jezik. Složeni jezični identitet određuju s jedne strane tipološki i genetski kriteriji, s druge – poseban stav govornika, ne samo prema svom materinskom jeziku nego i prema dijalektu i govoru. Jezik prenosi vrijednosti, simbol je pripadnosti i očuvanja identiteta, međutim „ovisan“ je o govornicima. Ranko Bugarski definira jezičnu zajednicu kao kolektiv koji govori određenim jezikom, tj. „da bi neki jezik postojao, očigledno je neophodno da ima ljudi koji se njime služe“ (BUGARSKI, 1996: 85). Lingvisti razlikuju nekoliko jezičnih vrsta ili slojeva, od kojih svaki ima svoje karakteristike.

Standardni jezik³ je jezični kod, normiran i kodificiran u gramatikama, rječnicima i pravopisima, naddijalektalan, poznat svim slojevima društva i u svim regijama. Nastaje na osnovi jednog dijalekta, npr. novoštokavska osnovica hrvatskog jezika, praška osnovica češkog jezika ili mješavine više dijalekata, npr. sjeveroistočni dijalekti sa zapadnobugarskim i sofijskim elementima kao osnovica bugarskog jezika, govori centralne i sjeverozapadne Bjelorusije kao osnovica bjeloruskog jezika (DALEWSKA-GREŃ, 2007: 581). Proces standardizacije jezika obuhvaća nekoliko etapa: selekciju, deskripciju, kodifikaciju, elaboraciju, evalu-

² Prema drugim autorima postoje najmanje tri vrste identiteta: lični, društveni i kolektivni (RITZER, 2005: 390).

³ O standardnom hrvatskom jeziku postoji puno monografija i studija, među ostalim: MIČANOVIĆ, 2006; OCZKOWA, 2006; SILIĆ, 2006 (v. poglavlja: *Hrvatski jezik kao sustav i kao standard, Hrvatski standardni jezik i hrvatska narječja*); BROZOVIĆ, 2008; KORDIĆ 2009; BADURINA, 2004; BADURINA, PRANJKOVIĆ, SILIĆ, ur., 2009.

aciju, rekonstrukciju, implementaciju, akceptaciju, ekspanziju i kultivaciju⁴.

Standardni je jezik razumljiv za prosječnog govornika i ograničava – ali ne isključuje – upotrebu dijalektalnih, sociolektalnih, ekspresivno obilježenih jezičnih elemenata i struktura. On je autonoman, što znači da se razvija neovisno o svojoj dijalektalnoj osnovici. To je i jezik opće pismenosti, polifunkcionalan je, što znači da zastupa sve funkcionalne stilove jezika, drugim riječima da ga se rabi u komunikacijskim situacijama u različitim područjima društvenog života: u svakodnevnoj komunikaciji, znanosti, administraciji, medijima, književnosti itd.⁵ No u književnim djelima rabe se također drugi jezični kodovi: dijalekti, sociolekti, žargoni i sl., zbog čega se moraju razlikovati termini *standardni jezik*, *književni jezik* i *jezik književnosti*. Književni jezik je kultiviran oblik jezika, tipičan za svako kulturno stvaralaštvo u području književnosti, znanosti i umjetnosti, dok je jezik književnosti instrument književnog stvaralaštva koji se odlikuje jedinstvenom, autorskom realizacijom hrvatskog jezika. Josip Silić kaže da „na jezik književnoumjetničkoga djela treba gledati kao na jezik *sui generis*. On nije odvojak standardnoga jezika kao njegov funkcionalni stil. Funkcionalni stil (standardnog jezika) sam po sebi nije jezik, a jezik književnoumjetničkoga djela jest. Njegove norme nisu norme jezika kao standarda, nego norme jezika kao sustava“ (SILIĆ, 2006: 184). Književni se jezik razlikuje dakle od standardnog jezika po funkciji i opsegu uporabe. S druge strane jezik književnosti podrazumijeva i kreativnost, tj. mogućnost izražajnog i značenjskog obogaćivanja te jezične igre koje nisu uvijek u skladu s pravilima norme standardnog jezika.

Standardni jezik ima također vrlo važnu funkciju koja je posljedica zemljopisne i društvene raznolikosti jedne zajednice. Takav kod, „nadjezik“, omogućava komunikaciju među pripadnicima zajednice bez obzira na njihovu dijalektalnu pripadnost i udaljenost, ujedinjuje ih. Hrvatski jezik govori oko 5,5 milijuna ljudi, od čega su većina Hrvati u Hrvatskoj, a manje se brojke odnose na Bosnu i Hercegovinu i Hrvate u SAD-u, Austriji, Srbiji, Mađarskoj, Italiji, Crnoj Gori i Slovačkoj⁶. Mora se ipak naglasiti da je jezik kojime govori stanovništvo Dalmacije drukčiji od onog kojime govori stanovništvo Slavonije ili emigracija. Komunikacija

⁴ Više o tome u RADOVANOVIĆ, 1979: 83–99.

⁵ Usp. ŠIPKA, 2006.

⁶ Usp. Službena stranica Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje: <http://ihjj.hr/page/o-hrvatskome-jeziku/4/>, popis stanovništva iz 2011.: <http://www.dzs.hr/> [Posjet: 18.01.2015].

u kojoj se rabi isti jezični kod vrlo je rijetka jer se sugovornici najčešće koriste različitim jezičnim idiomima koji uključuju elemente narječja, sociolekata, žargona. Naravno, postoje situacije koje zahtijevaju uporabu standardnog jezika, a to su kulturni, politički i znanstveni odnosi, administrativni poslovi i druge javne djelatnosti, dok se u drugim okolnostima rabe drugi jezični kodovi. Upotrebu standarda uvjetuju dakle društvena sredina, položaj i funkcije sugovornika, konsituacija. Snažan utjecaj ima također edukacija, jer i u školama na svim razinama obrazovanja prevladava standardni jezik. Svladavanje standardnog jezika je obavezno jer je taj kod općekomunikacijsko sredstvo za sve građane Hrvatske, unatoč tome što je u neslužbenoj komunikaciji još uvijek prisutniji dijalekt (narječje).

Premda se hrvatski standardni jezik temelji na ijekavskoj novoštokavskoj osnovici, ne smije se s njome poistovjećivati. Nadgradnja se temelji na tronarječnoj baštini, što znači da nisu svi njegovi elementi štokavskog porijekla⁷. Ima i riječi iz kajkavskog narječja, npr. *tjedan*, *kukac*, iz čakavskog narječja, npr. *klesar*, *spužva*, i posuđenica iz njemačkog, taljanskog, mađarskog i turskog jezika, a danas sve veći utjecaj ima suvremena *lingua franca* – engleski.

Unutar- i međujezične interferencije, koje su uzrok razlika, vidljive su čak u okviru gradova jedne regije. Glavni grad Hrvatske nalazi se na sjeveru zemlje, u njezinom kajkavskom govornom području, ima oko 790 000 stanovnika⁸. Antun Šojat piše da se na temelju dijalektalne

⁷ Međusobne interferencije vide se već u neliturgijskom glagoljskom kodeksu *Petrisonom zborniku* (1468.): *I reku jemu anjeli vražji ki ga budu držali: Čto se žalostiš, ubogi človeče, i kaj se mečeš i zač trepečeš* (HERCIGONJA, 1975: 32). I kod jezikoslovaca uočavaju se različiti koncepti koji obuhvaćaju više dijalekata, npr. u gramatici Bartola Kašića *Institutionum linguae Illyricae libri duo* prisutna je štokavština i čakavština (1604.), u dvojezičnom rječniku Ivana Belosteneca *Gazophylacium, seu latino-illyricorum onomatium aerarium* prepliću se riječi iz sva tri narječja različitog porijekla, npr. *zastava*, *bandera*, *stjeg*, *barjak* (17. st.), Pavao Ritter Vitezović u svoj rječnik *Lexicon Latino-Illyricum* unosi riječi i izraze iz čakavskog, štokavskog i kajkavskog dijalekta (17./18. st.), Josip Jurin normira književni jezik na štokavskoj osnovici s elementima čakavštine (18. st.). Valja također spomenuti u povijesti hrvatskog jezika tzv. hibridne jezike: 1. hrvatsko-crkvenoslavenski jezik pisan većinom na glagoljici, u kojem je dominirala čakavština, no prisutni su bili također štokavski i kajkavski elementi, koji je imao funkciju prvog književnog jezika kod Hrvata (15./16. st.), 2. jezik protestanata iz istarsko-kvarnerskog područja koji se zasniva na elementima svih triju hrvatskih narječja, u kojem su brojni tzv. kontaktni sinonimi (16. st.) i 3. jezik ozaljskog književnojezičnog kruga temeljen na tri hrvatska narječja s ciljem da postane općehrvatski književni jezik (17. st.). Više o tome: TAFRA, 1997–1998; LISAC, 2002; GADŽIJEVA, KOVAČEVIĆ, MIHALJEVIĆ, POŽAR, REINHART, ŠIMIĆ, VINCE, ed., 2014.

⁸ *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine*, <http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/censustabsxls.htm> [Posjet: 18.01.2015].

govorne osnovice individualnog ostvarivanja standardnog jezika može prepoznati njegovu dijalektalno područje i narječje⁹, da je govornik porijeklom iz Splita, Osijeka, Dubrovnika ili Bosne i Hercegovine (ŠOJAT, 1983: 255). U Zagrebu su prisutne dvije dominantne govorne varijante: zagrebačka kajkavština i zagrebačka štokavština te niz regionalnih i lokalnih, *manje uglednih*, kako ih opisuje Šojat, govora svih narječja, koji su ipak rezervirani za određene komunikacijske situacije i obilježavaju bliske kontakte među sugovornicima (ŠOJAT, 1983: 263). Međutim zagrebačka je kajkavština jedini substandardni urbani govor, gradska koine, dok je standardna štokavština nezamjenjiva u velikom broju socijalnih odnosa (ŠOJAT, 1983: 253). Zbog toga se zagrebačka kajkavština i zagrebačka štokavština međusobno isključuju, utječu jedna na drugu, a njihove su funkcije komplementarne. Sporadični su dakle primjeri Zagrepčana starosjedilaca koji govore štokavski bez ikakvih kajkavskih interefencija. Utjecaj dijalektalne osnovice vidi se čak u govoru visokoobrazovanog sloja intelektualaca i akademika (pa i filologa) koji su uložili velik napor da svladaju standardni jezik, a kod kojih su prisutne osobine regionalnog govora, najčešće na zatvorenijim jezičnim razinama: fonetici i naglasku, rjeđe npr. u leksiku. Katkad je tu riječ i o subjektivnom stavu prema lokalnom govoru i odraz je privrženosti, a katkad i o snobizmu ili nastojanju da se postigne humorni efekt.

Uzimajući u obzir sve navedene čimbenike, može se postaviti tvrdnja da je riječ o svojevrsnom bilingvizmu. Vertikalni bilingvizam (ili okomita dvojezičnost) je „odnos različitih dijalektalnih idioma i standardnoga jezika unutar istoga materinskoga jezika“ (PAVLIČEVIĆ-FRANIĆ, 2005: 63). Poznavanje zavičajnog govora može biti simetrično poznavanju standardnog jezika u slučaju kada govornik ima istu komunikacijsku kompetenciju u odnosu na standard i dijalekt, upućen je u jezičnu i književnu tradiciju dvaju kodova i sl. Često je ipak riječ o asimetričnoj relaciji, kada je govornikovo znanje regionalnog jezika zasnovano jedino na organskom govoru koji je rabljen u obiteljskom krugu.

Naziv *hrvatski* zasniva se na pravu svakoga naroda da jezik kojim se on služi nazove svojim vlastitim imenom, a upotrebu tog naziva jamči Ustav Republike Hrvatske (čl. 12). U širem smislu hrvatski jezik nije dakle samo standardni jezik, nego i svi jezični oblici kojima se služe Hrvati, a obuhvaća narječja, dijalekte i mjesne govore te različite vrste sociolekata. No standardni je kod jezik javnosti, jezik koji ima određenu

⁹ Individualna realizacija standardnog jezika ne omogućuje da se dešifrira i naselje iz kojeg potječe govornik, odnosno njegov lokalni govor (ŠOJAT, 1983: 255).

osnovicu, značajke i povijest (BABIĆ, BROZOVIĆ, PAVIČIĆ, red., 1991). Iako se standardni jezik „ne može nikada dokraja naučiti“¹⁰, on ima i simboličku funkciju te je bitan element koji spaja jednu etničku, političku i kulturnu zajednicu i najmoćnije je sredstvo očuvanja identiteta. Valja također spomenuti da se nacija ne smije poistovjećivati s jezikom. Takvo podudaranje ne postoji, što pokazuju brojni primjeri da više nacija govori istim jezikom, i to ne samo u okviru slavenskih jezika, npr. američka, engleska, australska.

U Poljskoj tzv. opći jezik formira se već u XV. i uglavnom u XVI. stoljeću. Postoje ipak dvije hipoteze koje se odnose na osnovicu poljskog jezika. Prema prvoj opći je jezik osnovan na malopoljskim dijalektima, prema drugoj – na velikopoljskim. No sve se češće govori o tome da je osnovica zapravo mješavina tih dijalekata te govora koji su bili tipični za Kujavy i centralne regije u okolini gradova Sieradz i Łęczycza, jer je baš taj teritorij bio jedna politička, ekonomska i kulturna sredina u XV. i XVI. stoljeću. Tu se nalazi i glavni grad, Krakov, poznati malopoljski akademski centar, u kojem su u to vrijeme boravili znanstvenici, filozofi, studenti... Istovremeno na poljski jezik utječe češki jezik, koji se kao standardni formirao već u XIV. stoljeću, kao i njegova književnost te činjenica da se dio krakovskih profesora školovao na Karlovom sveučilištu u Pragu. No formiran jezični kod u XVI. stoljeću još uvijek ima zapravo isključivo pisani oblik. Zahvaljujući tisku taj se oblik proširio diljem cijelog kraja, što je utjecalo na unifikaciju i govornog oblika. Tu situaciju nije promijenila činjenica da krajem XVI. stoljeća Varšava, koja se nalazi u središnjem dijelu Mazovša, postaje kraljevsko sjedište (polj. *Miasto Rezydencjonalne Jego Królewskiej Mości*). Naprotiv, jezični elementi tipični za mazovječki dijalekt nisu imali veliku ulogu i već su u to vrijeme prepustili mjesto općepoljskim oblicima. U XVII. i XVIII. stoljeću značajan je i utjecaj istočnoslavenskih jezika (točnije ondašnjih dijalekata): ukrajinskog i bjeloruskog (prije svega zbog poljske ekspanzije na istok), migracije i prisutnosti velikih plemićkih obitelji porijeklom s istoka te njihovih slugu (STIEBER, 1965: 42).

Poljskim jezikom govori danas oko 38 milijuna državljana u Poljskoj i oko 21 milijuna u dijasporama u cijelom svijetu, uglavnom u SAD-u, Njemačkoj, Engleskoj i Irskoj, Francuskoj, Australiji, Brazilu, Argentini te susjednim državama¹¹. Zbog migracije, popularnosti i pristupačnosti

¹⁰ Službena stranica Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, <http://ihj.hr/page/ohrvatskome-jeziku/4/>.

¹¹ Rezultati popisa stanovništva iz 2011. godine, polj. *Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań. Raport wyników*, mrežno izdanje.

medija i masovne kulture, razvoja države i školstva poljski jezik se ujedinjuje. Većina dijalekata je sve manje vidljiva, izuzetak su govori Gornje Šleske, tzv. podhalanski govor (govor brđana iz okolice Zakopana koji zbog stare folklorne i književne tradicije te popularnosti Tatra do dan danas poštuje većina Poljaka) i kašupski jezik¹² koji je 2005. godine proglašen regionalnim jezikom.

Valja također spomenuti da se 2011. godine na popisu stanovništva moglo deklarirati drugu nacionalnost osim poljske. Prvi put na popisu pojavile su se šleska i kašupska nacionalnost. Gotovo 850 tisuća stanovnika Poljske izjasnili su se kao Šlezani, a više od 200 tisuća kao Kašubi. Od toga 370 tisuća Šlezana i 16 tisuća Kašuba nije istovremeno izjasnilo poljsku nacionalnost¹³. Taj proces kristaliziranja regionalnog identiteta vidljiv je u Poljskoj od 80-ih godina XX. stoljeća. Procesu emancipiranja regionalnih jezičnih kodova uzrok je sve veća povezanost dijalektologije s društvenom politikom, „borba“ protiv globalizacije i sve prisutnija unifikacija.

Bitno je također istaknuti opće pravilo prema kojem je isticanje osobitosti koje formiraju identitet – bilo osobni, bilo kolektivni – tim veće što je identitet ugroženiji. Osjećaj nesigurnosti jako često utječe na cementiranje međuljudskih veza i odnosa, njegovanje identiteta. U poljskoj povijesti takav slučaj ilustriraju brojni pokreti otpora od podjele Poljske u XVIII. stoljeću, kad je ona formalno nestala na karti Europe, do pojave sindikatske Solidarnosti koja se pretvorila u pokret protiv vladajućeg komunističkog režima i utjecaja SSSR-a. U Hrvatskoj se takvo isticanje osobitosti vlastitog identiteta u recentnoj povijesti može dovesti u vezu s purističkim tendencijama početkom 1990-ih, nakon osamostaljenja i uslijed ratnih zbivanja.

Drugi je bitan pojam u opisu hrvatskog jezičnog identiteta **narječje**, tj. „po nekim svojstvima prepoznatljiv govor živoga i prirodnog jezika; dijalekt“ (ANIĆ, 2000: 590). Međutim, u novijim izdanjima rječnika i na internetskom Hrvatskom jezičnom portalu pojavljuje se korekcija – *skup određenih dijalekata*¹⁴. **Dijalekt** je dakle jezični idiom ispod ranga narječja. D. Brozović kaže:

¹² Kašupski jezik ima bogatu pismenost i književnost iz druge polovice XIX. i druge polovice XX. stoljeća, a najstariji tiskani tekstovi nastaju krajem XVI. i početkom XVII. stoljeća. Iako je normiran u drugoj polovici XX. stoljeća i ima zakonski određen status regionalnog jezika, neki se jezikoslovci ne slažu s tom tvrdnjom i zovu ga dijalektom poljskog jezika, npr. K. Nitsch, K. Dejna, J. Miodek.

¹³ Rezultati popisa stanovništva iz 2011. godine, polj. *Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań. Raport wyników*, mrežno izdanje.

¹⁴ Hrvatski jezični portal, <http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search> [Posjet: 18.01.2015].

Dijalekti se svrstavaju u narječja. [...] Ali treba znati da su „narječje“ i „skupina dijalekata“ sinonimi. Narječja se onda svrstavaju u jezik, i to u genetskolingvističkom smislu shvaćen jezik.

BROZOVIĆ, 2004: 3¹⁵

Poljski dijalektolozi, za razliku od hrvatske trodimenzionalne podjele, uveli su podjelu na dijalekt i lokalne govore (kojeg dijalekta). U poljskoj jezikoslovnoj terminologiji također postoji termin *narzecze*, koji međutim ima drukčije značenje. *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego* definira je kao sinonim dijalektu ili organskom govoru, tj. kao vrstu općeg jezika koja se upotrebljava na određenom seoskom području, koja se ističe posebnim značajkama, prije svega na fonetskoj i leksičkoj razini (EJO, 1999: 118). Slična se definicija nalazi u rječniku poljskog jezika W. Doroszewskog (SJP, mrežno izdanje) i u monografiji o poljskim dijalektima K. Dejne (DEJNA, 1973). Međutim *Słownik języka polskiego PWN* naglašava da je riječ o govorenom obliku jezika koji nije nužno povezan s teritorijom seoskog stanovništva (SJP, 2002: 502). Termin *narzecze* rabi se sve rjeđe i danas ga zamjenjuje termin *dialekt*, jedina je iznimka istraživanje plemenskih jezika (SJP, 2002: 502). Riječ *наречие* postoji također u ruskoj lingvističkoj terminologiji i označava baš skupinu organskih govora ili dijalekata koji imaju iste osobine i koji ih razlikuju od drugih skupina¹⁶. Taj se termin rabi npr. u nazivima vrsta njemačkog jezika naizmjenično s riječju *язык*: *Hochdeutsch* (rus. *верхненемецкое наречие немецкого языка*) i *Niederdeutsch* / *Plattdeutsch* (rus. *нижненемецкое наречие немецкого языка*).

U poljskoj jezikoslovnoj literaturi dugo su se vremena vodile rasprave o opsegu pojma *jezik* i nazivu općeg jezičnog koda (WILKOŃ, 2000: 13). Z. Klemesiewicz predložio je naziv *język narodowy*, koji je podijelio na *język ogólny* (koji se sastoji od razgovornog jezika i književnog jezika) te *język regionalny* (tj. dijalekti). Prema njemu opći jezik je sredstvo jezične komunikacije svih članova jednog naroda bez obzira na dob, spol, društveni status, porijeklo, zanimanje i sl., i treba ga razlikovati od

¹⁵ D. Brozović uveo je u hrvatsku jezikoslovnu terminologiju i pojam *dijasistem*. Kaže: „U znanosti to nazivamo, prema jednome američkom lingvistu [WEINREICH, 1954.], jezik dijasistem. Termin ‘dijasistem’ znači sustav zajedničkih osobina za određeni broj idioma. Pa onda mjesni govori čine dijasistem skupine govora. Skupine govora čine dijasistem dijalekta. Dijalekti sačinjavaju dijasistem koji onda zovemo narječjem ili skupinom dijalekata. Tako se onda skupine dijalekata svrstavaju u jezik dijasistem“ (BROZOVIĆ, 2004: 3).

¹⁶ Mrežno izdanje rječnjaka ruskog jezika С.И. ОЖЕГОВА, ed.: *Толковый словарь русского языка*, http://lib.ru/DIC/OZHEGOW/ozhegow_m_o.txt [Posjet: 18.01.2015].

pojmovna *književni jezik* i *jezik intelektualaca*¹⁷ (KLEMENSIEWICZ, 1956: 186). Ta je podjela prihvaćena, iako je kritizirana od drugih lingvista, npr. S. Urbańczyka i T. Milewskog. S. Urbańczyk tvrdio je da pridjev *narodowy* nije adekvatan jer narod može biti multijezičan i multietničan te je zamijenio taj naziv terminom *język etniczny* koji se smatra prihvatljivim. *Język etniczny* može se dalje podijeliti na *język ogólnonarodowy* (tj. pisani/književni jezik i govoreni jezik), *gwary* (tj. dijalekti) i *żargony* (URBAŃCZYK, 1979: 9–33). T. Milewski izdvaja jedino književni jezik – koji je normiran i zasnovan na književnoj tradiciji – i dijalekte, dok se ostali jezični kodovi ne mogu smatrati jezicima, nego posebnim leksičkim fondovima (MILEWSKI, TASZYCKI, 1956: 408). Klasifikacijom poljskog jezika i njegovih oblika bavili su se među ostalim i T. Skubalanka, koja je u svoju podjelu uvela termin *styl* (hrv. stil); W. Pisarek, koji je koristio termin *odmiana* (hrv. vrsta); D. Buttlerowa, koja uz jezik i stilove izdvojila *tip* i *podtip* (WILKOŃ, 2000: 16–19). Svi se lingvisti ipak slažu oko statusa općeg (standardnog) jezika. Problem je međutim spomenutih klasifikacija i termina da se pristup jeziku i sam jezik stalno mijenjaju.

Manjak suglasnosti među jezikoslovcima i proturječnosti kompliciraju istraživanja i lingvističku analizu. O brojnim problemima u ekvivalenciji lingvističkih termina na primjeru poljskog i hrvatskog jezika pišu M. Stanojević i B. Kryżan-Stanojević (STANOJEVIĆ, KRYŻAN-STANOJEVIĆ, 2014). Autori uspoređuju tu pojavu s pojavom poznatom u teoriji prevođenja – *lažnim prijateljima*, tj. riječima koje imaju sličan ili čak isti oblik, ali se njihovo značenje razlikuje. Opisuju, među ostalim, razlike u definicijama pojmova *jezik*, *dijalekt*, *narječje*, *govor* (polj. *język*, *dialekt*, *gwara*). Zadnja je razina u toj hijerarhiji *govor* (polj. *gwara*), tj. idiom unutar nekog jezika, drukčiji i prepoznatljiv, npr. govor jednog sela ili kraja, mjesni govor (ANIĆ, 2000: 267; SAMARDŽIJA, SELAK, 2001: 190). No poljska je riječ *gwara* ekvivalent hrvatskog termina samo u određenom kontekstu, jer u poljskoj jezikoslovnoj literaturi termin *gwara* rabi se naizmjenično s terminom *dialekt* ili mu je (češće) termin *gwara* podređen. U tom slučaju označava govor seoskog stanovništva na prilično malom području (*gwara wiejska*), koji se razlikuje od standardnog jezika na leksičkoj, fonetskoj, fonološkoj, pa i na morfološkoj i sintaktičkoj razini. Često se termin *gwara* rabi također u odnosu na jezik socijalnog

¹⁷ Jezik intelektualaca (polj. *język inteligencji*) bio je jezik visokoobrazovanog sloja poljskog društva, koji je djelovao kao moralna i kulturna snaga i određivao standarde, pogotovo za vrijeme podjele Poljske. Međutim treba imati na umu razliku između intelektualaca i osoba koje su stekle akademsko školovanje.

ili profesionalnog kruga (*gwara miejska, gwara zawodowa*), tj. žargon / gradski govor, koji se razlikuje od standardnog jezika gotovo isključivo na leksičkoj razini (EJO, 1999: 232).

Na području Hrvatske prisutna su tri narječja: štokavsko, kajkavsko i čakavsko, a njihovi su nazivi izvedeni od varijante upitne zamjenice *što, kaj i ča*. Štokavsko govorno područje je najrasprostranjenije i ne obuhvaća samo Hrvatsku:

Danas se štokavski govori u Bosni i Hercegovini i u Crnoj Gori u cjelini, u približno pola naselja u Hrvatskoj i u velikom dijelu Srbije, svagdje izvan torlačkoga područja, koje je danas manjega prostiranja nego što je bilo u sr. vijeku. Hrvatske štok. govore nalazimo u veliku broju u Hrvatskoj i u BiH; manje ih ima u Crnoj Gori i u Srbiji, pa i na drugim područjima, u Italiji (Molise), u Austriji (Vlahija u Gradišću), u Mađarskoj (niz naselja), u Rumunjskoj (Rekaš) i drugdje po svijetu.

Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje

Unutar štokavskog narječja razlikuje se šest dijalekata: slavonski / novoštokavski arhaični čakavski, zapadni / novoštokavski ikavski, istočnobosanski / novoštokavski ijekavski čakavski, istočnohercegovačko-krajiški / novoštokavski (i)jekavski dijalekt, zetsko-južnosandžački / novoštokavski ijekavski dijalekt, šumadijsko-vojvođanski / novoštokavski ekavski dijalekt te kosovsko-resavski / novoštokavski ekavski¹⁸. Glavni su kriteriji podjele refleksi jata (ikavski, ekavski, jekavski, ikavsko-ekavski), akcentuacija (novoštokavski i novoštokavski dijalekti) te fonološke značajke: štakavizam / čakavizam, dodatno se uzima u obzir tip deklinacije, postojanje ili nepostojanje imperfekta i aorista (LISAC, 2003).

Drugo je hrvatsko narječje kajkavsko:

Danas se kajkavski govori pretežno sjeverno od Kupe u tri bivše županije nekadašnje građanske Hrvatske (Varaždinskoj, Zagrebačkoj i Bjelovarsko-križevačkoj), u dijelu Gorskoga kotara, u Međimurju, u zap. Mađarskoj te u Slovačkoj oko Bratislave (Hrvatski Grob), gdje su se kajkavci nastanili u XVI. st. sklonivši se pred Osmanlijama.

Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje

M. Lončarić razlikuje prema akcentuaciji, fonologiji i morfologiji petnaest kajkavskih dijalekata: plješivičkoprigorski, samoborski, gorn-

¹⁸ Lingvisti se ne slažu oko broja dijalekata koji čine određeno narječje, uglavnom zbog primjenjivanja različitih kriterija (usp. SAMARDŽIJA, SELAK, 2001; LISAC, 2003; STANOJEVIĆ, KRYŽAN-STANOJEVIĆ, 2014).

josutlanski, bednjansko-zagorski, varaždinsko-ludbreški, međimurski, podravski, sjevernomoslavački, glogovničko-bilogorski, gornjolonjski, donjolonjski, turopoljski, vukomeričko-pokupski, donjosutlanski i goranski¹⁹. Ta podjela je dokaz kako su diferentni pojedini kajkavski dijalekti, pogotovo kada se uzme u obzir da kajkavski danas stalno ili povremeno govori oko 1,7 milijuna Hrvata (LONČARIĆ, 1996).

Treće je hrvatsko narječje čakavština:

Čak. govori prostiru se ugl. na jadranskoj obali i otocima, a u Lici i Pokuplju prodiru i prilično duboko u kopno. Čakavština obuhvaća sve otoke od Krka i Cresa do Lastova i Korčule (Mljet je prvi štok. otok). Na kopnu je obuhvaćena sva Istra [...]. Na Istru se nadovezuje Hrvatsko primorje, u kojem se čak. obalni pojas proteže do Novoga, s time da se zaleđe postupno suzuje. [...] obala je od Privlake do ušća Cetine ugl. čakavska, ali se čak. govori ograničavaju samo na uzak pojas uz more, nešto širi jedino u splitskoj okolici, no na više mjesta prekinut pojedinačnim ikavskim štok. naseljima. Čak. narječju pripada i zap. polovica Pelješca [...]. Drugo je kopneno čak. područje u unutrašnjosti. Uzak i isprekidan čak. pojas vodi od zaleđa Hrvatskoga primorja prema gornjim tokovima Dobre i Mrežnice, a odatle se jedan krak produžuje do blizine Karlovca, a drugi se spušta od Oštarija preko Brinja u dolinu Gacke. [...] Izvan Hrvatske čakavska je i većina hrv. govora u austr. Gradišću i u susjednim slovač. i madž. naseljima.

Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje

D. Brozović je čakavsko narječje prema kombinaciji naglasnih i fonoloških kriterija podijelo u šest dijalekata: buzetski / gornjomiranski, jugozapadni istarski / štokavsko-čakavski, sjevernočakavski / ekavskočakavski, srednjočakavski / ikavsko-ekavski, južnočakavski / ikavsko-čakavski, lastovski / jekavsko-čakavski (BROZOVIĆ, 1988; SAMARDŽIJA, SELAK, 2001: 100)²⁰. Lingvisti priznaju da je u nekim slučajevima teško odrediti granice između dijalekata. To se odnosi na mjesne govore

¹⁹ Kajkavsko narječje bilo je razvrstavano po različitim kriterijima. A. Belić podijelio je kajkavsko narječje prema refleksu jata u tri dijalekta: istočni, sjeverozapadni i jugozapadni (*Narodna enciklopedija...* 1927), kasnija istraživanja Stjepana Ivšića osnovala su se na kriteriju naglasnih značajki i dijelila kajkavske dijalekte u četiri skupine (Ivšić, 1936). Njihova su istraživanja te dodatne glasovne značajke bili osnova Brozovićeve podjele u šest dijalekata (LONČARIĆ, CELINIĆ, 2009).

²⁰ Osim D. Brozovića čakavsko su narječje istraživali B. Finka i M. Moguš, koji su odredili osam kriterija o pripadnosti govora čakavštini, među ostalim, zamjenice *ča* i *zač*, refleks jata i staru akcentuaciju (FINKA, MOGUŠ, 1977). Valja također spomenuti doprinos poljskih lingvista koji su istraživali čakavštinu. Usp. MAŁECKI, 1929; BORYŚ, 1986; BORYŚ, 1999.

u graničnim područjima koji dijele čakavske i kajkavske, čakavske i štokavske te štokavske i kajkavske osobine (prijelazni govori). Dijalektima čakavskoga i kajkavskoga narječja govore dakle samo Hrvati, dok se štokavskim narječjem uz Hrvate služe također Bošnjaci, Srbi i Crnogorci. Sva ta narječja, zajedno sa srpskim torlačkim narječjem, pripadaju srednjojužnoslavenskom dijasistemu (*Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje).

U Poljskoj se izdvajaju 4 dijalekatske skupine²¹:

- 1) mazovjecka na sjeveroistoku koja obuhvaća teritorij veći nego geografsko i političko određena regija Mazovše, tj. tzv. Mazowsze włościwe²², Ostródzkie, Kurpie, Podlasie, Suwalszczyzna, Warmia i Mazury, ziemia łęczycka, Łowickie i ziemia łukowska (KOWALSKA, 1991);
- 2) malopoljska na jugoistoku u koju spadaju Podhale, Pogórze, Krakowskie, Małopolska środkowa, Sieradzkie, Łęczyckie, Łowickie, pogranicze Mazowsza (sjeverno od gradova Opoczno, Radom i Kazimierz), Lubelszczyzna, Rzeszowskie, krośnieńskie, Przemyskie, Zamojskie, Chełmskie (URBAŃCZYK, 1962);
- 3) śleska na jugu u kojoj Alfred Zaręba izdvaja 8 govora na sljedećim područjima: Śląsk jabłonkowski, cieszyński, pogranicze śląsko-laskie, centralny okręg gliwicki, Śląsk prudnicki, niemodliński, opolski i kluczborski (ZARĘBA, 1969-1989);
- 4) velikopoljska na zapadu kojoj pripada Wielkopolska włościwa, Krajna, Bory Tucholskie, Kociewie, Kujawy, ziemia chełmińsko-dobrzyńska, Lubawskie, Ostródzkie, Kujawy i Warmia (URBAŃCZYK, 1962).

U okviru spomenutih dijalekata nalazi se puno lokalnih govora koji se međusobno razlikuju, no imaju i neke zajedničke značajke (npr. govor stanovnika regije Podhale koji se nalazi u sklopu malopoljskih dijalekata). Na granicama pojedinih dijalekata zbog jakih interferencija i migracije prisutni su jezični kodovi koji obuhvaćaju značajke različitih dijalekata i koji se mogu smatrati ekvivalentnim s pojavom prijelaznih govora u Hrvatskoj (polj. *dialekty mieszane*). Zanimljiva je po tome okolina dvaju gradova, Łęczyce i Sieradza, u kojoj se oduvijek prepleću utjecaji iz Velikopoljske, Kujava, Malopoljske, Mazovša, pa čak i Šleske (STIEBER 1965: 35–41).

²¹ Z. Stieber izdvaja i petu skupinu na sjeveru – kujavsku – koja nije prihvaćena od većine jezikoslovaca, koji smatraju da su to govori velikopoljskih dijalekata (STIEBER, 1965).

²² Pri nabranju regija rabim isključivo njihove nazive na poljskom jeziku i bilježim ih poljskim pravopisom.

Dok se uspoređuju hrvatske i poljske realije, bitno je naglasiti da je povijesni status hrvatskih narječja znatno jači nego onaj poljskih dijalekata. Osim najraširenije štokavštine i čakavština i kajkavština imaju dugotrajnu i bogatu književnu tradiciju. Mjesni govori najvećih gradova temelje se na jezičnim idiomima ispod ranga standardnog jezika, npr. Zagreba na kajkavštini, a Splita na čakavštini. S druge strane poljski dijalekti od 16. st. postaju uglavnom tipični za ruralne sredine, i to u usmenom obliku. Razlike između standardnog jezika i dijalekata su sve veće, no društveni razvoj, širenje obrazovanja, razvoj masovne komunikacije i medija, migracije iz ruralnih sredina u urbane i sl. utječu na transformaciju socijalne strukture i promjenu uloga pojedinih jezičnih idioma.

Društvo se dugo poistovjećivalo s teritorijem države, a jezičnu zajednicu izjednačavalo se s jezikom. Međutim postoje zajednice koje se služe s više jezika, npr. stanovništvo Švicarske, i zajednice koje se služe jednim jezikom, a nisu u sklopu jedne države: primjer engleskog jezika i stanovnika Velike Britanije, SAD-a, Australije i Novog Zelanda. Uz to danas je većina europskih država dio većih zajednica / kolektiva kao što su Europska unija, NATO te različite organizacije, udruženja, fondovi i sl. Takva unifikacija utječe na sve veće značenje regionalnog i lokalnog nivoa. To znači da istovremeno utječe na osjećaj lokalnog identiteta pojedinca i jačanje vezanosti s lokalnom sredinom. Dokaz da je identitet i političko-gospodarsko pitanje dugi su pregovori oko površine pojedinih administrativnih jedinica, npr. šleskog i opolskog vojvodstva²³. Na to stanje utječu i razvojna politika Europske unije i programi podrške za razvoj regionalnog potencijala. U prvom planu je ekonomski razvoj, no zapaža se i važnost kulturnog razvoja te čuvanja jedinstvenosti i nepovnljivosti pojedinih regija i njihovog kolektivnog identiteta. Nažalost, takva kulturna politika napravila je od pojedinih regija i njihovih baština prepoznatljiv *brend*, koji se svodi na praktičan ekonomski nivo. Međutim zavičajni identitet i vezanost s lokalnošću znači puno više.

Narječja i dijalekti daju govornicima osjećaj pripadnosti, sigurnosti i zajedništva. No oni nemaju jednaka prava kao standardni jezik. Štokavština, kajkavština i čakavština mogu se upotrebljavati u svakodnevnoj komunikaciji, obiteljskoj i poznaničkoj, a neformalnost takve komunikacije još je jedan čimbenik koji utječe na učvršćivanje interpersonalnih veza.

²³ Nova je administrativna podjela uvela 1992. godine 20 županija i grad Zagreb s položajem županije u Hrvatskoj te 1999. godine 16 vojvodstava u Poljskoj (polj. *województwo*).

U Poljskoj, koja je sve urbaniziranija, dijalekti zasigurno daju onima koji se još njima (prilično) dosljedno služe sličan osjećaj zajedništva – oni su nesumnjivo osnovni pokazatelji toga što je lokalno. Zanimljiv je slučaj šleskog dijalekta, koji se rabi ne samo u neformalnoj obiteljskoj komunikaciji nego i u poslovnim odnosima prije svega u rudnicima. Ipak, mlađe generacije rabe dijalektalne elemente sve rjeđe, govore poljski jezik koji su učili u školi ili neku vrstu miješanog koda koji sadrži dijalektalne elemente.

Mijenjaju se i same seoske realije, koje su sve sličnije gradskim, a te promjene dovode do iščezavanja tzv. seoske kulture. M. Kucała naglasio je da su regionalni jezični kodovi usko povezani s folklorom, koji polako nestaje, s običajima i vjerovanjima, s drvenom gradnjom, sa seoskim gospodarstvom, obrtom, alatima i nošnjama, koje sad možemo naći samo u muzeju. Povezani su s tradicionalnom narodnom kulturom, materijalnom i nematerijalnom, s kojim moraju dijeliti svoju sudbinu (KUCAŁA, 2001: 198). To znači da se sve što je lokalno (pa i jezik) sve češće sukobljava s obrnutom tendencijom – svojevrsnom univerzalizacijom, ne samo europske kulture nego i američke²⁴. I tako sada najvjerojatnije postoji prijelazno stanje, na osnovi kojeg je teško išta prognozirati.

Regionalni jezični kodovi nisu službeni, što znači da imaju čak ograničeniju ulogu i prava nego neki jezici nacionalnih manjina. 1992. potpisan je međunarodni ugovor *Europska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima*²⁵ u svrhu zaštite i promidžbe regionalnih i manjinskih jezika u Europi. U Hrvatskoj je Zakon o potvrđivanju Europske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima stupio na snagu 1997, u Poljskoj tek 2009. Što je zanimljivo, taj dokument ne uključuje dijalekte službenog jezika države jer je povelja pravno definirala tzv. regionalni jezik: „izraz ‘regionalni ili manjinski jezici’ znači jezike koji se tradicionalno rabe na području određenog državnog teritorija od strane državljana te države koji sačinjavaju grupu brojčano manju od ostatka državnog stanovništva, i razlikuju od službenih jezika te države“²⁶. Jezici koji su

²⁴ Te suprotne tendencije prati sociologija kulture.

²⁵ *Europska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima* <http://www.poslovniforum.hr/eu/wmu029.asp> [Posjet: 18.01.2015.], Analiza Europejskiej Karty Języków Regionalnych lub Mniejszościowych, <http://www.centruminicjatyw.org> [Posjet: 18.01.2015].

²⁶ Na osnovi istog dokumenta u Poljskoj priznat je kašupski jezik (kao regionalni jezik), ali ne i šleski dijalekt. Razlika između poljskog standardnog jezika i šleskog dijalekta odnosi se prije svega na leksičku i fonetsku razinu, iste su fleksija i sintaktičke konstrukcije te ortografija. Izuzetak su jedino neke sintaktičke konstrukcije koje nastaju pod utjecajem njemačkog, npr. *Weż ta rynka* (nom. jed.) umjesto *Weż tę rękę* (ak. jed.). Nažalost, danas ideološko-političke aktivnosti i aspiracije lokalnih lidera poli-

zaštićeni na osnovi povelje su npr. valencijski jezik (dijalekt katalonskog jezika), manski jezik (gaelski jezik otoka Mana) i kašupski jezik u Poljskoj. Cilj povelje nije tek zaštita regionalnih i manjinskih jezika u Europi – ona bi trebala doprinijeti razvoju europske kulturne baštine i tradicije, te je u skladu s temeljnim ljudskim slobodama. U povelji se naglašava vrijednost višejezičnosti i to da podržavanje regionalnih jezika ne bi smjelo činiti štetu službenim jezicima. Tim je čudnije da se u povelji ne predlaže nikakav oblik zaštite i podrške narječima i dijalektima.

Za razliku od Poljske u Hrvatskoj su dijalekti prisutniji u svakodnevnoj upotrebi²⁷, i to toliko da ih neki lingvisti poistovjećuju s funkcionalnim stilom jezika. B. Kryžan-Stanojević, dok analizira razgovorni jezik hrvatskog jezika i društvenu ulogu dijalekata, koristi termin *styl użytkowy* (upotrebnii stil). Naglašava da je vidljiva tendencija jačanja dijalektalnih elemenata, što vodi do tzv. jezične multiplikacije (KRYŽAN-STANOJEVIĆ, 1996: 323–331). Drukčija je situacija u poljskom jeziku. Poljski dijalekti su sve manje prisutni čak i u svakodnevnom životu. Gube se neke dijalekatske osobine (npr. jedna od osnovnih osobina poljskih dijalekata, tzv. *mazurzenie*, tj. izgovor suglasnika č, š, ż, ź kao c, s, z, ʒ), a dijalekti su sve manje prisutni čak i na selu u svakodnevnoj komunikaciji, pogotovo kod mladih generacija, kojima predstavljaju odraz neobrazovanosti i primitivizma. Izuzetak čine već spomenuti šleski dijalekti i tzv. podhalanski govor.

Identitet nije samo vrsta identifikacije, on također omogućuje i interakciju. Identitet ipak može biti nerazumljiv ili jednostavno krivo shvaćen, jer ga se vrlo često koristi kao „etiketu“. No on će uvijek biti dio društvenog života. Identitet, bez obzira na to da li je riječ o individualnom ili društvenom nivou, subjektivna je kategorija koja se mijenja i definira na različite načine. On ilustrira određene društvene odnose, kulturno-političke uvjetovanosti, tradiciju i navike, i zbog toga je njegova vrijednost neprocjenjiva.

Jezični identitet je slojevit, obuhvaća standardni jezik (npr. hrvatski, poljski), koji se poistovjećuje i s nacijom ili narodom; narječje, koje se poistovjećuje s regijom (npr. Dalmacija, Šleska); i govor, koji se poistovjećuje npr. s gradom (npr. Split, Chorzów). Nažalost, u poljskim

tičkih pokreta nadglavavaju diskusije o razlikama između šleskog i poljskog na stručnom, lingvističkom nivou. Te su tendencije najvidljivije u Gornjoj Šleskoj (Katowice, Gliwice, Bytom, Chorzów, Tarnowskie Góry), u manjem stupnju u Opolskoj Šleskoj (Opole), a najmanjem u Češinskoj Šleskoj (Cieszyn).

²⁷ Prisutnost je neposredno povezana ne samo s prestižom dijalekata nego i s odnosom prema folkloru.

realijama većina dijalekata i govora zapravo se do dan danas smatraju neprestičnima, neprikladnima, ponižavajućima i sl., što je rezultat poljske kulturne baštine kojoj je uzor uglavnom bila tzv. plemićka kultura (polj. *kultura szlachecka, sarmatyzm*)²⁸. To dovodi do situacije u kojoj mladi ljudi ne žele rabiti lokalni govor, čak ni u privatnim kontaktima. Drukčiji je status regionalnih govora u Hrvatskoj. Zavičaj i dijalekt bili su uvijek vrlo važan dio hrvatskog identiteta.

Razlike koje se tiču jezičnog identiteta u Poljskoj i Hrvatskoj temelje se na tome:

- da je bit formiranja takvog identiteta svijest o vlastitoj jezično-etničkoj raznolikosti i posebnosti te njihova mitologizacija;
- da se takav identitet formulira djelomice i na bogatoj književnoj baštini, što potvrđuje jezičnu autonomnost i normativnost;
- da je potrebna otvorena deklaracija takvog identiteta;
- da se poklapaju lingvistički, društveni i politički argumenti za zasnivanje takvog identiteta.

Bitno je dakle imati na umu da nije samo standardni / opći jezik društvena vrijednost te da i regionalni jezični kodovi nose bogatstvo. Neizbježan je sve veći utjecaj i udio standardnog / općeg jezika, međutim valja naglasiti da regionalni jezici imaju perspektivu da ostanu sredstvo obiteljske i neformalne komunikacije te da na taj način prenose izumiruću folklornu tradiciju.

Bibliografija

- ANIĆ V., 2000: *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb, Novi liber.
- BABIĆ D., BROZOVIĆ, PAVIČIĆ J., ed., 1991: *Deklaracija o hrvatskome jeziku s prilogima i Deset teza*. Zagreb, Matica hrvatska.
- BADURINA L., 2004: *Novije promjene u hrvatskome standardnom jeziku*. „Časopis za hrvatske studije“ 2004, br. 3–4 (1), s. 83–93.
- BADURINA L., PRANJKOVIĆ I., SILIĆ J., 2009: *Jezični varijeteti i nacionalni identiteti: Prilozi proučavanju standardnih jezika utemeljenih na štokavštini*. Zagreb, Disput.
- BORYŚ W., 1986: *Studia nad dialektem czakawskim Juraja Kriżanicia. Akcentuacja rzeczowników*. „Prace Slawistyczne“, nr 58 [Ossolineum].
- BORYŚ W., 1999: *Czakawskie studia leksykalne. Dziedzictwo prasłowiańskie w słownictwie czakawskim*. Warszawa, Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- BRADLEY H., 1996: *Fractured Identities. Changing Patterns of Inequality*. Cambridge, Polity Press.
- BROZOVIĆ D., 1970: *Standardni jezik*. Zagreb, Matica hrvatska.

²⁸ Dokazi se nalaze npr. u rječniku poljskih govora: *Dom to jest ślachetniej, chatupa to gorzej, po wiejsku* (REICHMAN, 1989–1991: 441).

- BROZOVIĆ D., 1988: *Čakavsko narječje*. In: D. BROZOVIĆ, P. IVIĆ, ed.: *Jezik srpskohrvatski / hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Zagreb, Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“.
- BROZOVIĆ D., 2004: *O dijalektologiji kao jezikoslovnoj disciplini*. „Suвремена lingvistika“ 2004, br. 1–2 (57–58), s. 1–12.
- BROZOVIĆ D., 2008: *Povijest hrvatskoga književnog i standardnoga jezika*. Zagreb, Školska knjiga.
- BUGARSKI R., 1996: *Uvod u opštu lingvistiku*. Beograd, Čigonja štampa – XX vek.
- CIRIĆ I., 2004: *Orijentacijski identitet. Socijalnoekološke orijentacije kao obilježja identiteta*. „Socijalna ekologija“ 2004, br. 13 (3–4), s. 221–255.
- DALEWSKA-GREŃ H., 2007: *Języki słowiańskie*. Warszawa, PWN.
- DEJNA K., 1973: *Dialekty polskie*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, Ossolineum.
- DOROSZEWSKI W.: *Słownik języka polskiego*. PWN, mrežno izdanje, <http://doroszewski.pwn.pl/>.
- FINKA B., MOGUŠ M., 1977: *Čakavsko narječje: fonologija*. Zagreb, Školska knjiga.
- GADŽIJEVA S., KOVAČEVIĆ A., MIHALJEVIĆ M., POŽAR S., REINHART J., ŠIMIĆ M., VINCE J., ed., 2014: *Hrvatski crkvenoslavenski jezik*. Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, Staroslavenski institut.
- HERCIGONJA E., 1975: *Srednjovjekovna književnost. Povijest hrvatske književnosti*. 2. Zagreb, Liber–Mladost.
- Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, mrežno izdanje, <http://www.enciklopedija.hr/Default.aspx>.
- IVŠIĆ S., 1936: *Jezik Hrvata kajkavaca*. „Ljetopis JAZU“ 1936, br. 48, s. 47–88.
- JAROSZEWICZ H., 2004: *Nowe tendencje normatywne w standardowych językach chorwackim i serbskim*. Opole, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- KLEMENSIEWICZ Z., 1956: *O różnych odmianach współczesnej polszczyzny*. In: M.R. MAYENOWA, ed.: *Pochodzenie polskiego języka literackiego*. Wrocław, Ossolineum, s. 178–241.
- KORDIĆ S., 2009: *Policentrični standardni jezik*. In: L. BADURINA, I. PRANJKOVIĆ, J. SILIĆ, eds.: *Jezični varijeteti i nacionalni identiteti*. Zagreb, Disput, s. 83–108.
- KOWALSKA A., 1991: *Podziały językowe Mazowsza na tle podziałów pozajęzykowych*. Warszawa, Agencja „Fis“.
- KRYŽAN-STANOJEVIĆ B., 1996: *Dialekt jako styl użytkowy – zmiana zakresu roli społecznej dialektu na przykładzie języka chorwackiego*. In: A.J. BLUSZCZ, ed.: *Rozwarstwienie stylistyczne języków słowiańskich. Style funkcjonalne i stylizacje literackie*. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 323–331.
- KUCAŁA M.: *Gwary i regionalne odmiany polszczyzny w XX wieku*. In: S. DUBISZ, S. GAJDA, eds.: *Polszczyzna XX wieku. Ewolucja i perspektywy rozwoju*. Warszawa 2001, s. 193–198.
- LISAC J., 2002: *O kakvu je jeziku riječ? „Vijenac“ 214*, mrežno izdanje, <http://www.matica.hr/vijenac/214/O%20kakvu%20je%20jeziku%20rije%C4%8D%3F/>.
- LISAC J., 2003: *Hrvatska dijalektologija 1, Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb, Golden marketing – Tehnička knjiga.
- LONČARIĆ M., 1996: *Kajkavsko narječje*. Zagreb, Školska knjiga.
- LONČARIĆ M., CELINIĆ A., 2009: *Brozović o kajkavštini*. In: D. MRDEŽA ANTONINA, ed.: *Zadarski filološki dani II*. Zadar, Sveučilište u Zadru, s. 373–385.
- MAŁECKI M., 1929: *Cakawizm z uwzględnieniem zjawisk podobnych*. Kraków, PAU.
- MIĆANOVIĆ K., 2006: *Hrvatski s naglaskom. Standard i jezični varijeteti*. Zagreb, Disput.
- MILEWSKI T., TASZYCKI W., 1956: *Polski język literacki powstał w Małopolsce. Głos w dyskusji nad pochodzeniem literackiej polszczyzny*. In: K. BUDZYK, ed.: *Pochodzenie polskiego języka literackiego*. Wrocław, Ossolineum, s. 364–436.

- O CZKOWA B., 2006: *Chorwaci i ich język. Z dziejów kodyfikacji normy literackiej*. Kraków, LEXIS.
- PAVLIČEVIĆ-FRANIĆ D., 2005: *Komunikacijom do gramatike*. Zagreb, Alfa.
- POLAŃSKI K., ed., 1999: *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*. Wrocław–Warszawa–Kraków, Ossolineum.
- RADOVANOVIĆ M., 1979: *Sociolingvistika*. Beograd, Beogradski izdavačko-grafički zavod.
- REICHMAN J., ed., 1989–1991: *Słownik gwar polskich*. Wrocław, Ossolineum.
- RITZER G., ed., 2005: *Encyclopedia of Social Theory*. London–New Delhi, Sage Publication.
- SAMARDŽIJA M., SELAK A., 2001: *Leksikon hrvatskoga jezika i književnosti*. Zagreb, Pergamena.
- SILIĆ J., 2006: *Funkcionalni stilovi jezika*. Zagreb, Disput.
- SOBOL E., ed., 2002: *Słownik języka polskiego*. Warszawa, PWN.
- STANOJEVIĆ M., KRZYŻAN-STANOJEVIĆ B., 2014: *Słowa kluczowe podawane przez autora publikacji jako podstawa opisu bibliograficznego w Sybisławie*. „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” 2014, nr 49, s. 219–231.
- STANOJEVIĆ S., ed., 1927: *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka*. T. 2. Zagreb, Zaklad tiskare Narodnih novina.
- STIEBER Z., 1965: *Zarys dialektologii języków zachodnio-słowiańskich (z wyborem tekstów gwarowych)*. Warszawa, PWN.
- ŠIPKA M., 2006: *Kultura govora*. Sarajevo, Institut za jezik.
- ŠKILJAN D., 2002: *Govor nacije. Jezik, nacija, Hrvati*. Zagreb, Golden marketing.
- ŠOJAT A., 1983: *Zagrebačka štokavština*. „Raspave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje”, br. 1 (8–9), s. 253–264.
- TAFRA B., 1997: *Povijesna načela normiranja leksika*. „Raspave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje”, br. 24–24, s. 324–343.
- URBAŃCZYK S., 1962: *Zarys dialektologii polskiej*. Warszawa, PWN.
- URBAŃCZYK S., 1979: *Rozwój języka narodowego. Pojęcie i terminologia*. In: S. URBAŃCZYK, ed.: *Prace z dziejów języka polskiego*. Wrocław, Ossolineum, s. 9–33.
- URBAŃCZYK S., ed., 1978: *Encyklopedia wiedzy o języku polskim*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, Ossolineum.
- WEINREICH U., 1954: *Is a structural dialectology possible*. „Word” 1954, no. 2–3 (X), s. 388–400.
- WILKOŃ A., 2000: *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny*. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- ZARĘBA A., 1969–1989: *Atlas językowy Śląska*. T. 1–7. Kraków, PWN.
- ОЖЕГОВ С.И., ред.: *Толковый словарь русского языка, мреžno izdanje*, http://lib.ru/DIC/OZHEGOW/ozhegow_m_o.txt.

Paulina Pycia-Košćak

**Stratification of Linguistic Identity in Croatia
in Comparison to Polish Realities
(National Language, Dialect Group and Dialect)****Summary**

The article discusses the three-dimensional division of the Croatian language compared to the two-dimensional division of the Polish language and their impacts on collective identity and social and political situation. Language is a fundamental factor of national identity, especially in the case of a significant stratification of language and the society. Individuals, in fact, very often speak multiple languages (e.g., a standard language, a dialect, a language of one's profession etc.), which means that they belong to a greater number of language communities.

Key words: identity, national language, dialect, Croatian, Polish